

<https://doi.org/10.36818/2071-4653-2023-1-1>

УДК 332.02

JEL R58, R10, F02

І. З. Сторонянська

доктор економічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», м. Львів

e-mail: istoron@i.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0237-1409>

Л. Я. Бенівська

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник відділу регіональної фінансової політики ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», м. Львів

e-mail: Lbenovska11@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6987-5727>

НОВА РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄС: ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ТА РИЗИКІВ

Висвітлено парадигмальні зміни в регіональній політиці країн-членів Європейського Союзу, які відбулись у контексті переходу від ресурсорозподільної моделі регіонального розвитку до інноваційно-стимулювальної. Встановлено, що механізми регіональної політики ЄС поширились на проблеми, викликані впливом глобалізації, міграції, бідності та відсутності інновацій, зміною клімату, енергетичним переходом і забрудненням навколишнього середовища, які притаманні регіонам в усіх країнах-членах ЄС, а не лише в менш розвинених. Систематизовано нові підходи до регіональної політики ЄС та з'ясовано основні принципи, фінансові інструменти, інвестиційні пріоритети, новації періоду 2021-2027 рр. та відмінності від попередніх періодів. Виявлено основні виклики та ризики регіональної політики ЄС в умовах сьогодення: «міграційна» криза, пов'язана з припливом в ЄС мігрантів і біженців з України та країн з несприятливими умовами для життя; нові витки «коронакризи»; нерівномірне навантаження біженців і різна залежність країн від російських енергоресурсів; погіршення демографічної ситуації через старіння населення, виникнення дефіциту кваліфікованих працівників через цифрові трансформації.

Ключові слова: нова регіональна політика, фінансування, виклики, ризики, структурні фонди.

Storonyanska I. Z., Benovska L. Ya. THE NEW EU REGIONAL POLICY: IMPLEMENTATION FEATURES IN THE CONTEXT OF MODERN CHALLENGES AND RISKS

The development of EU countries in the conditions of Ukraine's war with Russia, the threat of challenges associated with new waves of the pandemic create new development imbalances, which are important to take into account when building EU regional policy. The purpose of the article is to research new approaches to EU regional policy and clarify current challenges and risks. The article highlights the paradigmatic changes in the regional policy of the countries of the European Union and explains the shift of the regional development model from resource-distributing to innovation-stimulating. An analysis of the financing of EU countries from structural funds was carried out and it was found that the impact of globalization, migration, climate change, and environmental pollution are inherent in all countries, not only less developed ones, which requires financial support from highly developed countries. New approaches to EU regional policy have been systematized and the main principles, financial instruments, key investment priorities, innovations for the 2021-2027 period and differences from previous periods have been clarified. The main challenges and risks of the EU's regional policy in today's conditions are identified: the «migration» crisis associated with the influx of migrants and refugees from Ukraine and countries with unfavorable living conditions into the EU; new twists of the «coronacrisis»; uneven load of refugees and different dependence of countries on Russian energy resources; the deterioration of the demographic situation due to the aging of the population, the emergence of a shortage of qualified workers due to digital transformations. The answer to the new challenges of EU regional policy should be sought in three directions: increasing stability and the ability to respond to unexpected shocks; adaptation to the strengthening of the demographic crisis, the fair distribution of the transition to a climate-neutral, circular economy.

Keywords: new regional policy, financing, challenges, risks, structural funds.

Постановка проблеми. Незважаючи на перманентну наявність проблем, пов'язаних із нерівномірністю соціально-економічного розвитку територій України, дезінтегрованістю її економічного та суспільного просторів, потребою в стимулюванні територій з порівняно нижчим потенціалом зростання (сільські, гірські, мономіста тощо), регіональна політика в Україні є явищем достатньо новим. Її активне долучення до системи інститутів державного

управління значною мірою пов'язане із спонуканням і підтримкою з боку партнерів країн-членів ЄС та США. Щобільше, у межах Угоди про асоціацію України з ЄС (повна назва – Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони) чітко означено напрями та кроки, які Україна зобов'язується реалізувати в контексті становлення

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

регіональної політики на державному та регіональному рівнях. Адміністративно-фінансова децентралізація стала логічним завершенням радянської моделі патерналістського розвитку територій та громад і створила підвалини для орієнтування на власну ініціативу та відповідальність, а також ефективне використання ендегенного потенціалу регіонів і громад. Водночас імплементація цієї реформи загострила низку проблем регіонального розвитку та навіть спровокувала появу нових, що обумовлює доцільність поглибленого вивчення та врахування досвіду децентралізованого управління регіональним розвитком на рівні ЄС та вироблення підходів до його імплементації в Україні.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження європейської регіональної політики, зокрема в частині новачій фінансової допомоги ЄС через структурні фонди, здійснили у своїх працях І. Бег [1] і Н. Лукач [2]. Значний внесок у дослідження нової регіональної політики ЄС зроблено вітчизняними вченими Л. Федуловою, С. Давимуюю, В. Куйбідою [3], Л. Смеляною [4], О. Сніговою [5], В. Захарченком [6], які проаналізували зміну моделі регіональної політики ЄС, принципи та тенденції її розвитку. Науковці акцентують на посиленні значущості локальних особливостей, матеріальних і нематеріальних активів окремих територій, що активізувало останніми роками дискусії та обумовило пошук ефективніших і адекватніших підходів до управління просторовим розвитком. Правове та інституційне регулювання регіональної політики досліджено в працях В. Гумерової [7]. Політику вирівнювання соціально-економічного розвитку територій в Європейському Союзі досліджували О. Козирева, О. Тур [8] та Я. Жаліло [9].

Однак нові реалії розвитку країн-членів ЄС в умовах війни України з росією, загроза нових викликів, пов'язаних із новими хвилями пандемії, та

ризиків, пов'язані з ними, можуть створити нові дисбаланси розвитку територій, що потребує поглибленого вивчення.

Метою статті є дослідження особливостей реалізації нової регіональної політики ЄС в контексті сучасних викликів і ризиків.

Основні результати дослідження. Первинно мету регіональної політики ЄС, яку називають політикою згуртування, було визначено як сприяння гармонійному соціально-економічному розвитку Європейського Союзу та його країн-членів [10]. Політика базується на принципі солідарності багатших країн і регіонів з біднішими країнами й регіонами, а також на економічному принципі, згідно з яким нижчі обсяги виробництва в бідних країнах-учасниках і регіонах або країнах і регіонах з високим рівнем безробіття є втратою сукупного потенціалу Європейського Союзу [11].

До початкових пріоритетів регіональної політики ЄС було віднесено допомогу регіонам зі складними природно-кліматичними умовами та демографічною ситуацією, з високим рівнем безробіття, що переживали промисловий перехід, сільських територій, неблагополучних міських районів і найвіддаленіших регіонів. Однак надалі механізми регіональної політики ЄС поширились на проблеми, викликані впливом глобалізації, міграції, бідності та відсутності інновацій, зміною клімату, енергетичним переходом і забрудненням навколишнього середовища, які притаманні регіонам в усіх країнах-членах ЄС, а не лише в менш розвинених. Проведений аналіз розподілу фінансування зі структурних фондів ЄС засвідчує, що в першій десятці країн з найвищими обсягами асигнувань на період 2021-2027 рр. знаходяться такі країни, як Німеччина, Франція, Італія – вони характеризуються порівняно вищим рівнем ВВП на одного мешканця (рис. 1).

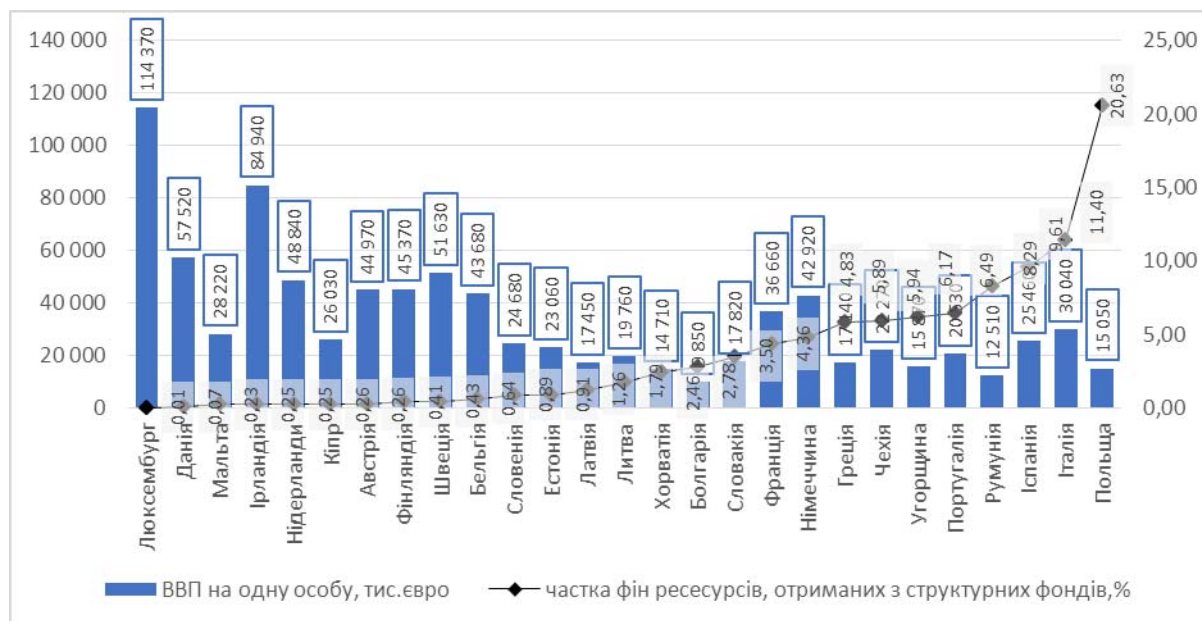

Рис. 1. Розподіл асигнувань для країн-членів ЄС в межах реалізації політики згуртування на 2021-2027 рр. Джерело: [16].

ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Регіональна політика ЄС здійснюється на всіх рівнях європейського управління – від місцевого та регіонального рівня до державного і навіть наднаціонального. Водночас на кожному рівні є власні інструменти й механізми її реалізації. Наприклад, на наднаціональному рівні регіональна політика ЄС вважається тематично упорядкованою та такою, що приймається на основі централізованих рішень і є комплексом заходів, спрямованих на усунення дисбалансу через правові та фінансові інструменти економічного та соціального розвитку регіонів ЄС з одночасним збереженням економічної

та соціальної цілісності [3].

Починаючи з кінця 1980-х років у регіональній політиці країн-членів Європейського Союзу відбулись парадигмальні пертурбації – на зміну парадигми старого регіоналізму прийшла парадигма нового регіоналізму. Остання передбачала зміщення від ресурсорозподільної моделі до інноваційно-стимулювальної, в якій акцент ставиться на здатності прогнозувати потреби ринку праці відповідно до змін технологій, урахування інформатизацію суспільства, використання соціального та інституційного капіталу регіону (рис. 2).

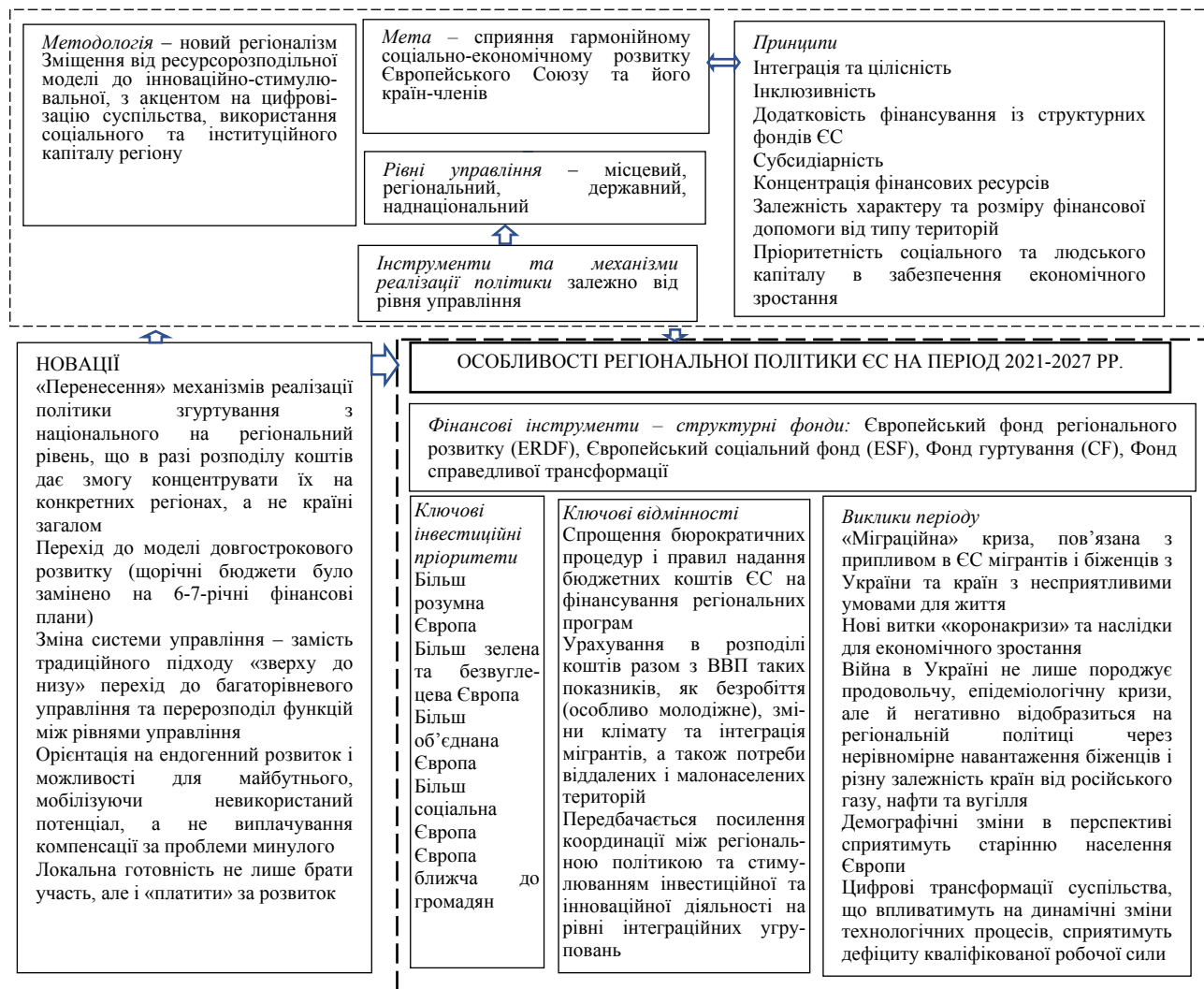

Рис. 2. Нові підходи до формування регіональної політики Європейського Союзу на період 2021-2027 рр.

Джерело: розробка авторів.

Основними новаціями інноваційно-стимулювальної моделі стали такі:

- відбувся перехід від моделі «Європа регіонів», що базувалась на безпосередній фінансовій допомозі відсталим регіонам, до моделі «Європа через регіони», в основі якої – стимулювання саморозвитку регіонів і підвищення їхньої конкурентоспро-

можності на основі ендогенних чинників розвитку. Зокрема, у Маастрихтському договорі (1992 р.) політику згуртування країн і регіонів було віднесено до головних пріоритетів ЄС та зазначено, що «регіональна політика ЄС тепер є політикою, що орієнтується на можливості для майбутнього, мобілізуючи невикористаний

- потенціал, а не виплачуючи компенсацію за проблеми минулого» [7];
- «перенесення» механізмів реалізації політики згуртування з національного на регіональний рівень, що дозволяє концентрувати розподілені кошти в регіонах, що найбільше їх потребують. Регіони все частіше стають учасниками міжнародних відносин та інтеграційних процесів;
 - відбувся перехід до моделі довгострокового розвитку на принципах децентралізації, спрямованого на просування всіх регіонів, урахуваючи інноваційний чинник зростання. Щорічні бюджети було замінено на 6-7-річні фінансові плани, що дозволило здійснювати фінансування довгострокових проєктів (реалізували такі багаторічні плани: фінансовий план 1988-1993 рр., фінансовий план 1994-1999 рр., фінансовий план 2000-2006 рр., фінансовий план 2007-2013 рр., фінансовий план 2014-2020 рр. і фінансовий план 2021-2027 рр.);
 - має місце радикальний перегляд системи управління регіональним розвитком. Замість традиційного підходу «зверху до низу» впроваджується багаторівневе управління та відбувається перерозподіл функцій між рівнями управління;
 - посилилась значущість локальних особливостей розвитку територій та активів – матеріальних і нематеріальних, що потребує розроблення підходів до їх ідентифікації, зміни підходів до управління просторовим розвитком, що проявляються в локальній готовності не лише брати участь, але і «платити» за розвиток [3].

В основу регіональної політики, що базується на парадигмі нового регіоналізму, покладено низку основоположних принципів розвитку, співпраці та співіснування громад, регіонів і країн.

1. *Принцип інтеграції та цілісності* закладений у базових документах ЄС. Політика конвергенції, або економічного зближення більш розвинених і менш розвинених країн і регіонів ЄС, реалізується через інтеграційні процеси, які переміщуються з міждержавного рівня на міжрегіональний. Потенціал протистояння «лідерів» та «аутсайдерів» змінюється на потенціал синергії міжрегіональної співпраці, яка формується на основі досягнення ефективності використання регіональних ресурсів розвитку [12]. Починаючи з 2007-2013 рр. в політику згуртування ЄС була вперше введена ціль 3 «Європейська територіальна кооперація», яка згодом пролонгувалась і реалізується в межах програми «Засоби з'єднання Європи». Для її досягнення передбачається об'єднати місцеві та регіональні

ініціативи та сприяти міжтериторіальній співпраці через розвиток міжнародної транспортної інфраструктури тощо [7].

2. *Необхідність впровадження принципу інклюзивності* під час вирішення завдань регіональної політики зумовлена загостреннями, викликаними негативним впливом «простого» (неінклюзивного) економічного зростання на регіональний розвиток за рахунок посилення дисбалансів і нерівномірності розвитку, виникнення ризиків соціальної та економічної ізоляції регіонів і громадян. Нова регіональна політика в контексті концепції інклюзивності акцентує увагу на питаннях стимулювання інклюзивного зростання та розвитку регіонів завдяки використанню специфічних активів територій і ресурсів, що раніше не використовувались або використовувались неефективно чи обмежено; залученню потенціалу регіонів до національного економічного розвитку та забезпеченню територіальної єдності країни. Інклюзивний розвиток визначено як процес структурних змін, що супроводжується поліпшенням якості життя місцевого населення [6].

3. *Орієнтація на ендогенний розвиток регіонів*, а не на екзогенні інвестиції та трансферти сприяє ефективному використанню сукупності ресурсів на певній території та забезпечує спроможність виявлення та залучення невикористовуваних джерел розвитку для забезпечення ефективного функціонування території [13].

4. *Згідно з принципом субсидіарності* нова регіональна політика ЄС базується на концепції багаторівневого управління, яка передбачає гармонізацію та узгодження рішень, що приймаються на різних рівнях управління – місцевому, регіональному, національному, міжнародному. Відповідно до цього принципу заходи мають здійснюватися на якомога нижчому рівні. Органи ЄС реалізують певні завдання тільки тоді, якщо вони не можуть бути самостійно виконані регіонами або країнами-членами ЄС [14].

5. *Принцип додатковості* передбачає додаткове фінансування із структурних фондів ЄС, які доповнюють фінансові ресурси країн-членів ЄС, а не замінюють їх. Політику згуртування фінансують через три основні фонди: Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР), Європейський соціальний фонд (ЄСФ) і Фонд гуртування (ФГ). Основним серед фондів є ЄФРР (60% усіх коштів), його метою є зменшення диспропорцій розвитку регіонів, сприяння розвитку депресивних регіонів, посилення конкурентоспроможності. Фонд гуртування спеціалізується на фінансуванні проєктів транспортної, екологічної інфраструктури, відновлюваної енергетики. Цілями ЄСФ є соціальна інтеграція та боротьба з бідністю, а кошти фонду спрямовані на сприяння зайнятості, інвестиціям у людський капітал, освіту, професійну підготовку.

Країни-члени ЄС мають відмінну структуру розподілу асигнувань за фондами: для таких країн, як Люксембург і Данія, лише чверть фінансування припадає на ЄФРР, тоді ж як половина виділених коштів використовується на територіальне співробітництво. Натомість для країн з найвищою часткою фінансування асигнувань на політику згуртування (Польща, Італія, Румунія, Іспанія) частка ЄФРР у структурі фінансування – понад 60%. Основний обсяг коштів Фонду гуртування виділяється на розвиток країн постсоціалістичного

табору – Польщі, Чехії, Румунії, Естонії, Угорщини (рис. 3). У 2021 р. створено Фонд справедливої трансформації – новий фінансовий інструмент у межах політики згуртованості. Він спрямований на надання допомоги територіям, які стикаються із серйозними соціально-економічними викликами через викиди парникових газів, і фінансуватиме проекти із зменшення негативних соціально-економічних наслідків енергетичного переходу для громад країн-членів ЄС, які залежать від викопного палива чи галузей, що спричиняють викиди парникових газів.

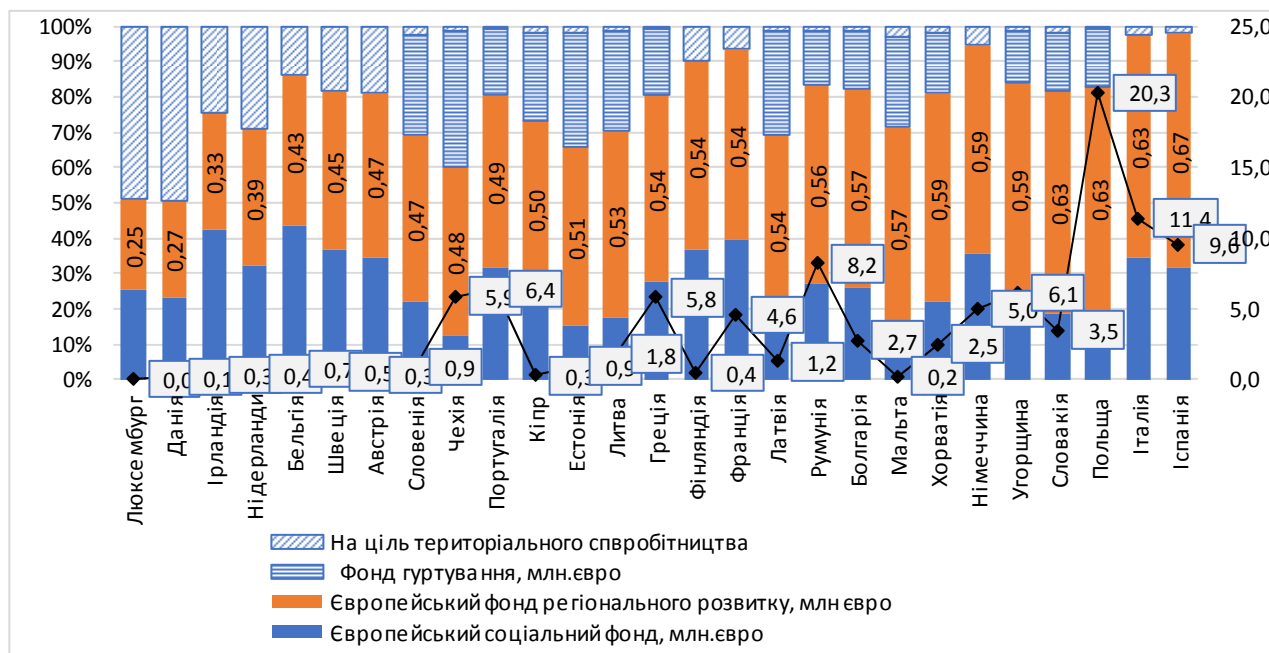

Рис. 3. Розподіл асигнувань для країн-членів ЄС в розрізі фондів фінансування політики згуртування на 2021-2027 рр., %

Джерело: [16].

6. *Принцип концентрації* – обмеження допомоги тільки тими видами діяльності, які мають велике значення для соціально-економічного згуртування ЄС. Ідеться, наприклад, про допомогу регіонам, які перебувають у найбільш складній ситуації. Цей принцип дозволяє уникнути розпорощення фінансових ресурсів і сприяє зосередженню на небагатьох чітко встановлених цілях і проектах [8].

7. *Акцент на людському та соціальному капіталі* та його ролі в економічному зростанні територій. Це пояснюється тим, що, по-перше, знання важливі для використання потенціалу територій і формування стратегій; по-друге, спрямованість на локальні цінності та ідею згуртування спільнот / громад збільшує вірогідність досягнення результатів, сприяє локальній готовності не лише брати участь, але і «платити» за розвиток та нести відповідальність за соціальні та екологічні наслідки [15].

8. *Залежність характеру та розміру фінансової допомоги від типу територій.* Основна фінансова допомога ЄС надається через структурні

фонди, основним з яких є Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР). Починаючи з 1980 р. щонайпершим фактором розподілу коштів на потреби політики згуртування є показник ВВП на одну особу населення регіонів NUTS-2. У процесі переходу до періоду 2014-2020 рр. регіони вперше були розділені не на дві, а на три групи – найбільш проблемні (з ВВП на одну особу, меншим за 75% середнього по ЄС), найбільш благополучні (ВВП на одну особу населення – понад 90%) і проміжну групу (від 75 до 90%). До останньої відносять регіони в «перехідному» стані (включно, наприклад, з територіями, що поліпшили показники щодо середніх по ЄС завдяки статистичному ефекту, викликаному вступом в ЄС порівняно бідніших країн Центральної та Східної Європи). Поділ на три групи зберігається і на період 2021-2027 рр., але найбільш благополучними вважатимуться регіони з ВВП на одну особу населення понад 100% середнього по ЄС у 2014-2016 рр. [1].

Регіони ЄС з різних груп повинні будуть забезпечувати різний рівень співфінансування. Якщо

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

найменш розвиненим країнам досить вкласти, залежно від напряму інвестування, 30-35% (решта буде профінансована Європейським Союзом), то найбільш розвиненим – 60% (а за деякими напрямами навіть 85%). Починаючи з 2021-2027 рр. чітко встановлено, що облік ВВП на одну особу населення під час розподілу коштів «політики згуртування» буде впливати лише на 81% фінансування, тоді як 15% буде визначатися становищем на ринках праці (молодіжне безробіття, низький освітній рівень, демографічна ситуація), 1% – змінами клімату (де-факто – викидами парникових газів), а 3% – міграційною ситуацією [2].

Особливості регіональної політики ЄС на 2021-2027 рр. насамперед пов'язані зі спрощенням правил видачі бюджетних коштів ЄС та усуненням низки бюрократичних процедур, винятковою увагою до «м'яких» чинників розвитку (таких як компетенції, інноваційні можливості бізнесу та державного сектору тощо).

Згідно з новим фінансовим планом ЄС на 2021-2027 рр. «регіональний розвиток і згуртування» є одним з трьох елементів другої групи цілей, об'єднаних під назвою «Згуртованість і цінності». На цей період політика згуртованості в ЄС фокусується на наданні коштів найменш розвиненим регіонам ЄС в розрізі п'яти ключових інвестиційних пріоритетів:

- більш розумна Європа через інновації, діджиталізацію, перетворення та підтримку малого та середнього бізнесу;
- більш зелена та безвуглецева Європа, інвестиції у відновлювані джерела енергії та боротьба зі зміною клімату;
- більш об'єднана Європа з розвинутими транспортними та цифровими мережами;
- більш соціальна Європа, що охоплює підтримку зайнятості та освіти, соціальну інтеграцію і рівний доступ до медичної допомоги;
- Європа ближча до громадян завдяки підтримці стратегій місцевого розвитку та сталого розвитку міст [16].

Основні відмінності фінансового плану ЄС на 2021-2027 рр. від планів попередніх періодів пов'язані із зниженням бюрократичних процедур для спрощення регуляторного впливу та формулювання його положень у більш доступній для користувачів формі. Серед них є такі:

- як і раніше, показники ВВП на одиницю населення будуть головними для прийняття рішень про розподіл коштів на потреби «політики згуртування». Додатково будуть враховуватися такі показники, як безробіття (особливо молодіжне), зміни клімату та інтеграція мігрантів, а також потреби віддалених і малонаселених територій;
- регіональна політика ЄС за масштабами асигнувань на цей період перевершить загальну сільськогосподарську політику.

Основна частина фінансування в межах регіональної політики буде проходити через Європейський фонд регіонального розвитку (226,3 млрд євро за сім років);

- передбачається посилення координації між регіональною політикою та стимулюванням інвестиційної та інноваційної діяльності на рівні інтеграційних угруповань;
- формально політика згуртування після 2021 р. буде сильно спрощена – вже презентовано 80 заходів, що сприяють зниженню бюрократії (скорочення величини текстів документів, що регулюють «політику згуртування», майже на 50% має зробити формулювання зрозумілими користувачам. Крім того, 11 тематичних розділів будуть зведені лише до п'яти). Уперше всі сім фондів, через які можна отримати кошти на потреби «політики згуртування», працюватимуть в єдиному інтерфейсі [2];
- упровадження принципу єдиної бюджетної та регіональної політики та спрощення правил надання бюджетних коштів ЄС на фінансування регіональних програм на період 2021-2027 рр. для полегшення можливостей малих і середніх підприємств та органів місцевої влади завдяки відмові від виконання умов співфінансування проєктів;
- особлива увага до «м'яких» чинників розвитку, таких як компетенції, інноваційні можливості бізнесу та державного сектору, міжфірмові мережеві взаємодії.

Попри позитивні зрушення та тенденції розвитку ЄС, що забезпечують економічне зростання регіонів, посилення соціальної мобільності та якості життя населення, розвиток ЄС останніми роками відбувався під впливом низки негативних факторів (вихід Великої Британії з ЄС, поширення пандемії COVID-19, війна в Україні, кліматичні та екологічні проблеми та інші), що створило чимало ризиків і викликів для регіональної політики ЄС, зокрема:

- коронакриза як принципово новий виклик, що призвів як до безпосередніх економічних шоків, спричинених локдаунами та випереджальним падінням індустрій, пов'язаних із персональними контактами та переміщеннями, так і до скорочення практичних контактів і взаємодій регіонів ЄС через карантинні обмеження [9]. Пандемія вплинула на регіони ЄС нерівномірно, відображаючи різні регіональні можливості охорони здоров'я, обмеження та економічні структури. Її негативний вплив більший у менш розвинених регіонах і на залежні від людей сектори (такі як туризм, готельно-ресторанний бізнес, сфера послуг тощо);
- вплив війни в Україні на регіональну політику ЄС проявився в такий спосіб:

1) викликав асиметричний шок серед країн-членів ЄС, адже зачіпає окремі з них (насамперед сусідні) більше, ніж інші, що проявляється в припливі біженців і створює додаткові потреби у видатках з бюджету ЄС, а також посилює ризики міжетнічних і міжконфесійних конфліктів всередині ЄС, погіршує якість життя в певних регіонах; 2) суттєва залежність окремих країн-членів ЄС від російського газу, нафти та вугілля (Німеччина, Італія, Туреччина) обернулася політичною зброєю в умовах війни російської федерації проти України, що негативно впливає на безпеку та стабільність європейського континенту та може змінити дивергентно-конвергентні процеси в ЄС; 3) виникла потреба збільшити витрати ЄС на оборону через зміцнення європейської оборонної промислової і технологічної бази, що негативно відобразиться на перспективах фінансування регіональної політики ЄС.

У межах політики згуртування для прискорення фінансування ЄС, щоб допомогти країнам, які приймають українських біженців, було прийнято низку рішень, а саме: розширено спектр застосування ставки 100% співфінансування для програм політики згуртованості на 2021-2022 звітний рік, щоб полегшити тягар для держав-членів; державам-членам і регіонам дозволено передавати ресурси між програмами в межах ЄСФ та ЄФРР для фінансування проєктів, що допомагають людям, які втікають від війни; спрощено звітність і порядок внесення змін до програм та ін.

У перспективі демографічні зміни сприятимуть старінню населення, а найбільш негативного впливу зазнають сільські регіони. Прогнозується, що найближчим десятиліттям кількість населення у віці 65 років зросте на понад 25% у кожному п'ятому регіоні. Населення працездатного віку знизиться на понад 10% у кожному четвертому регіоні, а чисельність населення до 20 років зменшиться на понад 10% у кожному третьому регіоні. Такі негативні тенденції можуть вплинути на потенціал зростання, розвиток навичок і доступ до послуг [17].

Цифрові трансформації сприятимуть динамічним змінам технологій, зростанню частки віддаленої праці та навчання, стимулюватимуть переміщення більшої кількості послуг за межі великих міських центрів, що позитивно впливатиме на розвиток сільських адміністративних одиниць. Однак стрімкий розвиток нових технологій може створити загрозу у вигляді дефіциту кваліфікованої робочої сили.

Фінансова допомога з європейських структурних фондів регіонів-реципієнтів упродовж тривалого періоду сприяла тому, що власним рушіям розвитку такі регіони приділяли недостатньо уваги. Натомість

регіони-донори, сприймали її як неминучу повинність, а не як джерело можливих синергетичних ефектів.

Висновки. Отже, хоча впродовж останніх років політика згуртованості сприяла зменшенню економічної, соціальної та територіальної нерівності країн-членів ЄС, однак сучасні реалії та ризики, пов'язані з війною та черговими хвилями пандемій, можуть створити нові дисбаланси. Відповідь на нові виклики регіональної політики ЄС доцільно шукати у трьох напрямках:

1. Підвищення стійкості та здатності реагувати на асиметричні поштовхи. Пандемія та війна в Україні підкреслили, що політика згуртованості має бути гнучкою та здатною реагувати на несподівані потрясіння, пов'язані, наприклад, з глобалізацією та технологічними змінами. Особливо вразливі регіони з високою залежністю від кількох вузьких секторів торговельних товарів і послуг. Диверсифікація економічної діяльності, зокрема за рахунок цифрової трансформації, у поєднанні з політикою, що стосується конкретної території (як-от стратегії розумної спеціалізації), може допомогти регіонам стати більш продуктивними та менш вразливими до потрясінь.

2. Допомога регіонам у реагуванні на демографічні зміни. Підприємствам доведеться адаптуватися до скорочення робочої сили, наймаючи на роботу більше людей з «нижчих» груп зайнятості (таких як молодь, жінки та мігранти з країн, що не входять до ЄС) і збільшуючи інвестиції в інновації, технології для полегшення роботи та збільшення ефективності праці, а також в освіту дорослих, зокрема літніх і низькокваліфікованих працівників, що допомогло б досягти цілей. Початкові та середні школи повинні будуть адаптуватися до меншої кількості учнів, а інші системи державних послуг, зокрема охорона здоров'я, будуть обслуговувати дедалі більшу кількість людей похилого віку.

3. Перехід до кліматично нейтральної, кругової економіки, захист навколишнього середовища, відновлення природних ресурсів і зменшення забруднення принесе багато переваг, але пов'язані із цим витрати слід справедливо розподіляти. Механізм справедливого переходу можна було б розширити, щоб урахувати соціальні витрати, пов'язані з пом'якшенням наслідків зміни клімату та адаптацією, а також витрати на інші екологічні проблеми (включно з кращим передбаченням структурних змін), боротьбу з бідністю, інвестування в навички та тісне співробітництво із соціальними партнерами та громадянським суспільством.

Список використаних джерел

1. Begg I. Innovative Directions for EU Cohesion Policy after 2020. *CESifo Forum*. 2018. Vol. 19(1). Pp. 3-9. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/181195/1/cesifo-forum-v19-y2018-i1-p03-09.pdf>

2. Лукач Н. М. Європейська політика згуртування в XXI ст.: орієнтири та досвід для України. *Політикус*. 2021. № 5. С. 107-113. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2021-5.18>
3. Давимука С. А., Куйбіда В. С., Федулова Л. І. Тенденції розвитку нової-регіональної політики країн-членів Європейського Союзу. *Регіональна економіка*. 2019. № 1. С. 76-87. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2019-1-9>
4. Федулова Л. І., Смельяненко Л. М. Адаптація принципів нової регіональної політики ЄС в стратегічному курсі регіонального розвитку України. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.11.13>
5. Снігова О. Ю. Просторовий вимір інклюзивності в умовах становлення «нової» регіональної політики. *Український географічний журнал*. 2020. № 2. С. 38-44. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2020.02.038>
6. Захарченко В. І. Генеза та основні напрями регіональної політики країн Євросоюзу (в контексті досвіду для України). *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2020. № 1. С. 11-20. DOI: <https://doi.org/10.15276/EJ.01.2020.2>; <https://doi.org/10.5281/zenodo.3974862>
7. Гумерова Р. Р. Региональная политика Европейского Союза и ее правовое и институциональное регулирование. *Право и государство: теория и практика*. 2010. № 2. С. 119-122.
8. Козирева О. В., Тур О. В. Політика вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів в Європейському Союзі. *Бізнес Інформ*. 2016. № 9. С. 34-38.
9. Жаліло Я. А. *Пріоритет «згуртована країна» у вимірах регіональних стратегій*. К.: УНЦПД, 2020. 32 с. URL: <http://www.ucipr.org.ua/publicdocs/Regioplatt.pdf>
10. Прокопчук О. А., Ковальчук О. Д., Усюк Т. В. Європейська політика згуртування: концептуальні засади, імперативи для України. *Економіка та суспільство*. 2021. № 26. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-13>
11. *Європейська регіональна політика: натхнення для країн, що не входять до ЄС? Застосування принципів та обмін досвідом*. Luxembourg, 2009. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/international/external_uk.pdf
12. Жаліло Я. А., Жук В. І., Снігова О. Ю. та ін. *Нова регіональна політика для нової України: аналітична доповідь*. К.: Інститут суспільно-економічних досліджень, 2017. 36 с.
13. *Стале ендегенне зростання регіонів України в умовах децентралізації*: монографія / ред. І. З. Сторонянська. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2019. 501 с.
14. Сторонянська І. З., Бенюк Л. Я. Просторові асиметрії економічного розвитку в умовах адміністративно-фінансової децентралізації. *Економіка України*. 2018. № 2. С. 50-64. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2018.02.050>
15. *Виклики та пріоритети управління активами територіальних громад в умовах війни*: наук. аналіт. доп. / наук. ред. І. З. Сторонянська. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2022. 79 с.
16. Eurostat regional yearbook. *Eurostat*: Website. 2021. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Eurostat_regional_yearbook
17. 2021 Strategic Foresight Report. *European Commission*: Website. 2021. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/strategic-planning/strategic-foresight/2021-strategic-foresight-report_en

References

1. Begg, I. (2018). Innovative Directions for EU Cohesion Policy after 2020. *CESifo Forum*, 19(1), 3-9. Retrieved from <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/181195/1/cesifo-forum-v19-y2018-il-p03-09.pdf>
2. Lukach, N. M. (2021). Yevropeys'ka polityka zhurtuvannya v XXI stolitti: orientyry ta dosvid dlya Ukrainy [European cohesion policy in the 21st century: orientations and experience for Ukraine]. *Politykus – Politicus*, 5, 107-113. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2021-5.18> [in Ukrainian].
3. Davymuka, S. A., Kuybida, V. S., & Fedulova, L. I. (2019). Tendentsiyi rozvytku novoyi-rehional'noyi polityky krayin-chleniv Yevropeys'koho Soyuzu [Trends in the development of the new regional policy of the member states of the European Union] *Rehional'na ekonomika – Regional economy*, 1, 76-87. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2019-1-9> [in Ukrainian].
4. Fedulova, L. I., & Yemelyanenko, L. M. (2020). Adaptatsiya pryntsyypiv novoyi rehional'noyi polityky YeS v stratehichnomu kursi rehional'noho rozvytku Ukrainy [Adaptation of new regional policy principles of EU in strategic course of regional development of Ukraine]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 11. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.11.13> [in Ukrainian].
5. Snihova, O. Yu. (2020). Prostorovy vymir inklyuzyvnosti v umovakh stanovlennya «novoyi» rehional'noyi polityky [The spatial dimension of inclusivity under conditions of «new» regional policy formation]. *Ukrayins'kyi heohrafichnyy zhurnal – Ukrainian Geographical Journal*, 2, 38-44. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2020.02.038> [in Ukrainian].
6. Zakharchenko, V. I. (2020). Henezha ta osnovni napryamy rehional'noyi polityky krayin Yevrosoyuzu (v konteksti dosvidu dlya Ukrainy) [The genesis and main directions of the regional policy of the European Union countries (in the context of experience for Ukraine)]. *Ekonomichnyy zhurnal Odes'koho politekhnichnoho universytetu – The economic journal of Odessa Polytechnic University*, 1, 11-20. DOI: <https://doi.org/10.15276/EJ.01.2020.2>; <https://doi.org/10.5281/zenodo.3974862> [in Ukrainian].
7. Gumerova, R. R. (2010). Regional'naya politika Yevropeyskogo Soyuzu i yeye pravovoye i institutsional'noye regulirovaniye [Regional policy of the European Union and its legal and institutional regulation].

Pravo i gosudarstvo: teoriya i praktika – Law and the state: theory and practice, 2, 119-122. [in Russian].

8. Kozyryeva, O. V., & Tur, O. V. (2016). Polityka vyvinyuvannya sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku rehioniv v Yevropeys'komu Soyuzi [The policy of equalization of socio-economic development of regions in the European Union]. *Biznes Inform – Business Inform*, 9, 34-38. [in Ukrainian].

9. Zhalilo, Ya. A. (2020). *Priorytet «zhurtovana krayina» u vymirakh rehional'nykh stratehiy [Priority «cohesive country» in terms of regional strategies]*. K.: Ukrainian Independent Center for Political Studies. Retrieved from <http://www.ucipr.org.ua/publicdocs/Regioplatt.pdf> [in Ukrainian].

10. Prokopchuk, O. A., & Kovalchuk, O. D., Usyuk, T. V. (2021). Yevropeys'ka polityka zhurtuvannya: kontseptual'ni zasady, imperatyvy dlya Ukrainy [European cohesion policy: conceptual foundations, imperatives for Ukraine]. *Ekonomika ta suspil'stvo – Economy and society*, 26. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-13> [in Ukrainian].

11. *Yevropeys'ka rehional'na polityka: natkhnennya dlya krayin, shcho ne vkhodyat' do YeS? Zastosuvannya pryntsyypiv ta obmin dosvidom [European Regional Policy: An Inspiration for Non-EU Countries? Application of principles and exchange of experience]* (2009). Luxembourg. Retrieved from https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/international/externa [in Ukrainian].

12. Zhalilo, Ya. A., Zhuk, V. I., & Snihova, O. Yu., et al. (2017). *Nova rehional'na polityka dlya novoyi Ukrainy [New regional policy for the new Ukraine]*:

Analytical report. K.: Institute of Socio-Economic Research. [in Ukrainian].

13. Storonyanska, I. Z. (Ed.) (2019). *Stale endohenne zrostannya rehioniv Ukrainy v umovakh detsentralizatsiyi [Sustainable endogenous growth of the regions of Ukraine under conditions of decentralization]*. Lviv: SI «Institute of Regional Research named after M. I. Dolishniy of the NAS of Ukraine». [in Ukrainian].

14. Storonyanska, I. Z., & Benovska, L. Ya. (2018). Prostorovi asyimetriyi ekonomichnoho rozvytku v umovakh administratyvno-finansovoyi detsentralizatsiyi [Spatial asymmetries of economic development in conditions of administrative and financial decentralization]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2, 50-64. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2018.02.050> [in Ukrainian].

15. Storonyanska, I. Z. (Ed.) (2022). *Vykyky ta priorytety upravlinnya aktyvamy terytorial'nykh hromad v umovakh viyny [Challenges and priorities of asset management of territorial communities in war conditions]*. Lviv: SI «Institute of Regional Research named after M. I. Dolishniy of the NAS of Ukraine». [in Ukrainian].

16. Eurostat regional yearbook (2021). *Eurostat*: Website. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Eurostat_regional_yearbook

17. 2021 Strategic Foresight Report (2021). *European Commission*: Website. Retrieved from https://ec.europa.eu/info/strategy/strategic-planning/strategic-foresight/2021-strategic-foresight-report_en

Надійшло 12.01.2023 р.